

**ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΤΕΥΧΟΣ Γ΄**

ΤΟΜΟΣ Η΄

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Συγγραφή: Χρίστος Λ. Τσολάκης,
Κυριακή Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή,
Νίκος Γρηγοριάδης, Ανθούλα
Δανιήλ, Ιωάννα Ζερβού, Ελένη
Λόππα, Διονύσης Τάνης**

**Συντονισμός πρώτης γραφής:
Δημήτρης Τομπαΐδης**

**Πρώτη αναθεώρηση: Χρίστος Λ.
Τσολάκης, Κυριακή Αδαλόγλου,
Άβρα Αυδή, Νίκος Γρηγοριάδης,
Ανθούλα Δανιήλ, Ιωάννα Ζερβού,
Ελένη Λόππα, Διονύσης Τάνης,
Βαγγέλης Ιντζίδης**

**ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΕΥΧΟΣ Γ**

ΤΟΜΟΣ Η΄

Συγγραφική Ομάδα Δεύτερης **Αναθεώρησης**

ΧΡΙΣΤΟΣ Λ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

Καθηγητής του Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΑΒΡΑ ΑΥΔΗ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΝΙΚΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Φιλόλογος, π. Σχολικός Σύμβουλος

ΑΝΘΟΥΛΑ ΔΑΝΙΗΛ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΙΩΑΝΝΑ ΖΕΡΒΟΥ

Φιλόλογος, Καθηγήτρια

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΛΕΝΗ ΛΟΠΠΑ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΑΝΗΣ

Φιλολόγος, π. Σχολικός Σύμβουλος

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΙΝΤΖΙΔΗΣ

Φιλολόγος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο**

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΜΗΤΣΗΣ

**Αντιπρόεδρος και Πρόεδρος του
Τμήματος Β/θμιας του Π. Ι.**

Καλλιτεχνική Επιμέλεια

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΠΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΧΑΤΖΗ

Επεξεργασία Επιμέλεια

Ειρήνη Χατζή

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας του
Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Άννα Σπανάκη
Χρυσή Μπομπαρίδου
(επιμέλεια)

ΤΟΜΟΣ Η΄

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΑΒΑΖΩ ΚΑΙ ΥΡΑΦΩ

Το διάβασμα και το γράψιμο είναι δύο συμπληρωματικές δραστηριότητες του ανθρώπου, που συμβάλλουν σημαντικά στην πνευματική μας συγκρότηση: με το πρώτο δεχόμαστε μηνύματα που μας στέλνουν οι άλλοι, και έτσι γίνονται κτήμα μας σκέψεις, ιδέες, συναισθήματα και ποικίλες γνώσεις, που έχουν

αποθησαυριστεί αιώνες τώρα από το ανθρώπινο γένος μέσα στα διάφορα βιβλία και έντυπα· με το δεύτερο στέλνουμε εμείς μηνύματα στους άλλους, γεγονός που μας βοηθάει να εκθέσουμε ένα, πρόβλημα, να πάρουμε μια προσωπική θέση απέναντι σ' αυτό και να εκφράσουμε τις προσωπικές μας σκέψεις με την απαιτούμενη σαφήνεια και ακρίβεια.

■ Δέχομαι μηνύματα

► Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και προσπαθήστε να αποδώσετε τα κύρια μηνύματά του:

Η προστασία του περιβάλλοντος

Η αλόγιστη καταστροφή του φυσικού χώρου, μέσα στον οποίο και από τον οποίο ζούμε, έχει προχωρήσει τα τελευταία χρόνια με ρυθμό

**επικίνδυνο. Την ίδια στιγμή και πα-
ράλληλα μ' αυτήν, συντελείται και η
καταστροφή, άμεση ή έμμεση, των
μνημείων που ο πολιτισμός των αι-
ώνων έχει κληροδοτήσει στον τόπο
μας. Εταιρείες και άτομα προσπα-
θούν με διακηρύξεις και θεωρητικές
αναλύσεις να πείσουν - ποιους; - για
την ανάγκη και την υποχρέωση
που έχουμε να σεβαστούμε και να
προφυλάξουμε το "φυσικό περι-
βάλλον" και τα ιστορικά μας μνη-
μεία. Η πρόθεση είναι αναντίρρητα
ορθή και επαινετή, όμως φοβούμαι
πως υπάρχει ο κίνδυνος να εξαντλη-**

**θεί σε σχήματα
λόγου, αν δεν α-
ναζητηθούν οι
αιτίες του κακού
και δεν ανατρα-
πούν από τη
ρίζα τους.**

Υποπτεύομαι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι κρίσεις ξεκινούν από και κατευθύνονται προς θεωρητικές αναζητήσεις αισθητικής μορφής. Πιστεύουν πολλοί πως εκείνο που χρειάζεται είναι η διαφώτιση των ανθρώπων για την αξία του χώρου και του περιβάλλοντος. Κάποτε στο οπλοστάσιο των διαφωτιστών βρίσκει κανείς στατιστικά στοιχεία για τις βιολογικές και άλλες συνέπειες που μπορεί να προκαλέσει η μεταβολή ή η καταστροφή που συντελείται. Όλα αυτά είναι σωστά· σκοπεύουν όμως το "τέλος", όχι την αιτία του κακού.

Νομίζω πως η αιτία βρίσκεται στη βάση της κοινωνικής μας δο-

μής: Θέλω να πω, η αιτία υπάρχει στην τάση του αλόγιστου και ανεξέλεγκτου ιδιωτικού πλουτισμού, που έχει θέσει μοναδικό σκοπό του την πραγμάτωση του υλικού κέρδους. Είναι πολύ εύκολη η διαπίστωση της αλήθειας αυτής· το φυσικό τοπίο μεταμορφώνεται: α) από τις βιομηχανικές μονάδες που χρειάζονται τα φυσικά στοιχεία ως πρώτη ύλη, β) από τις βιομηχανικές μονάδες που χρειάζονται τα φυσικά στοιχεία (θάλασσα, ποταμούς κτλ.), για να απαλλαγούν με τον πιο οικονομικό τρόπο από τα περιττά υλικά της βιομηχανικής κατεργασίας, γ) από τις επιχειρήσεις που οικοδομούν τις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και δ) από κάθε ιδιώτη που θέλει να αποκομίσει το μέγιστο κέρδος από το χώρο που του ανήκει ως ιδιοκτησία. Εδώ μπορεί και πρέ-

πει να προστεθεί κάτι πολύ σημαντικό. Και στις τέσσερις αυτές κατηγορίες έχουν εισχωρήσει και εισχωρούν ολοένα πιο έντονα "πρόσωπα" νομικά ή φυσικά, που δεν ανήκουν στο εθνικό σύνολο της χώρας μας, γεγονός που επιτείνει την αλλοτρίωση της εθνικής περιουσίας σε πολλαπλάσιο βαθμό.

Αν αυτές οι αντικειμενικές διαπιστώσεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν, τότε

προκύπτουν με λογική συνέπεια τα επόμενα συμπεράσματα: 1) Καμιά "αισθητική" ή άλλη αγωγή δεν μπορεί να είναι η αιτία του κακού και καμιά τέτοια αγωγή δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για τη θεραπεία του. 2) Είναι αδύνατο να επιδιώκε-

ται η "μεγιστοποίηση" (για να χρησιμοποιήσω τον κακό αυτό οικονομικό όρο) του οικονομικού κέρδους μιας "επενδύσεως" και ταυτόχρονα να παρακωλύεται αυτή από παράγοντες που την αντιστρατεύονται.

3) Είναι αδύνατο η απεριόριστη επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος να μην έρχεται σε σύγκρουση με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

4) Είναι αδύνατο στο κράτος, που πρέπει να αποτελεί την πολιτική έκφραση του εθνικού συνόλου, να ελέγξει τις ιδιωτικές αυτές τάσεις για κέρδος, όταν θεσμικά τις κατοχυρώνει και προγραμματικά τις ενισχύει, πιστεύοντας πως έτσι θεμελιώνει και προωθεί την οικονομική ανάπτυξη του τόπου. 5) Είναι αδύνατο να ελεγχθεί και να περιορισθεί το κακό με αποσπασματικά και περιπτωσιακά μέτρα, όταν δεν υπάρχει

συνολικό εθνικό πρόγραμμα που να συνθέτει όλα τα δεδομένα, και τα οικονομικά και τα πολιτιστικά, με κριτήριο το συμφέρον του συνόλου και αυτό όχι βραχυπρόθεσμα αλλά με μακροχρόνιες προοπτικές, που να υπερβαίνουν την εφήμερη χρονική διάρκεια μιας γενιάς.

Δεύτερο, λοιπόν, συμπέρασμα που προκύπτει από τα προηγούμενα συμπεράσματα είναι ότι το "πρόβλημα προστασίας

του περιβάλλοντος κτλ. κτλ." δεν είναι ούτε πρόβλημα αισθητικό, ούτε πρόβλημα αγωγής, ούτε ακόμη πρόβλημα "κάποιου" ελέγχου ή

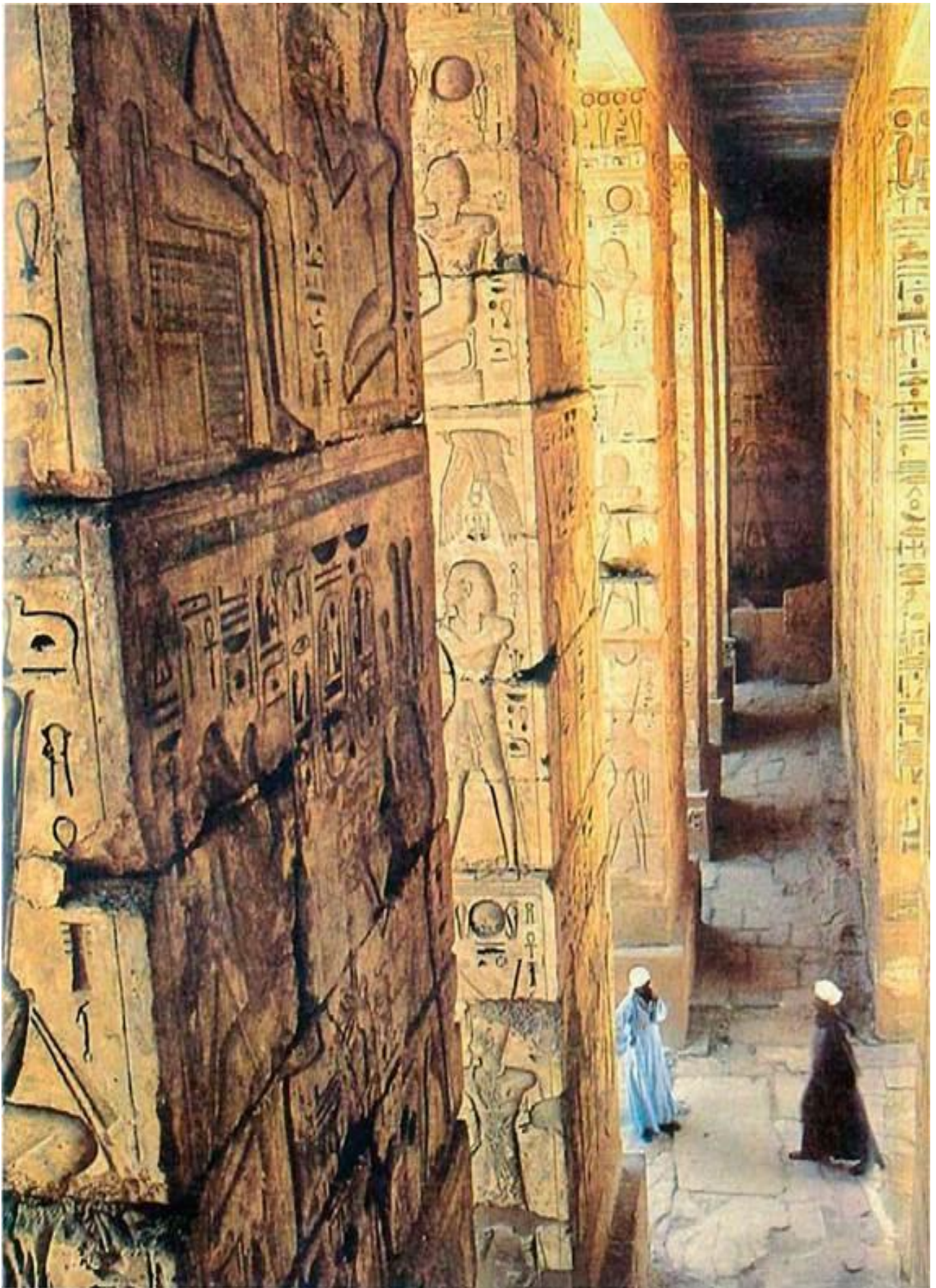
"κάποιου" προγραμματισμού. Είναι στη βάση του πρόβλημα πολιτικό, όπως πολιτικά είναι όλα τα θεμελιακά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει ένα έθνος. Αλλά ακόμα και πρόβλημα "παιδείας" και μόνον αν το χαρακτηρίζει κανείς, πάλι σε τελευταία ανάλυση θα έπρεπε να φτάσει στην ίδια αναγωγή, αφού ακριβώς αυτό το βασικό θέμα που ονομάζουμε "Παιδεία" είναι, περισσότερο ίσως από κάθε άλλο θέμα, πολιτικό.[...]

**Μανόλης Ανδρόνικος, ΧΡΟΝΙΚΟ
1974**

■ Στέλνω μηνύματα

► Κρίνοντας το είδος και την ποιότητα των γνώσεων που παίρνετε από το σχολείο προσπαθήστε να στείλετε ένα μήνυμα για το περιεχόμενο των σπουδών σας. Να επιλέ-

ξετε εσείς το είδος του κειμένου που θα γράψετε (επιστολή, άρθρο, εισήγηση κτλ.). Στο γραπτό σας να φαίνεται: (1) ότι γνωρίζετε το πρόβλημα·(2) ότι έχετε τη δική σας θέση απέναντι σ' αυτό· και (3) ότι οι προσωπικές σας σκέψεις εκφράστηκαν με σαφήνεια και ακρίβεια. Ακόμη ότι υπολογίσατε τις παραμέτρους της επικοινωνίας (θέμα, περίσταση, αναγνώστες κτλ.).

Διαβάζω και Κατανοώ

Κατανόηση ενός κειμένου δεν είναι απλώς η απόκτηση των γνώσεων (σκέψεων, ιδεών κτλ.) που περιέχονται σ' αυτό και η δυνατότητα να τις αποδώσουμε, όπως τις έχουμε διαβάσει - η ενέργεια αυτή μένει στο τι λέει το κείμενο. Κατανόηση σημαίνει ανακάλυψη του βαθύτερου νοήματος μιας γνώσης, τι θέλει να πει, επανατοποθέτησή της ως προβλήματος και απόδοσή της με δικά μας λόγια.

■ Ανακαλύπτω το νόημα ενός κειμένου

Παράδειγμα:

Το απόφθεγμα του Σωκράτη: "Ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα" (Ένα πράγμα ξέρω, ότι δεν ξέρω τίποτα), λέει βασικά ότι η γνώση του δεν είναι γνώση. Αν μέναμε σ' αυτό το επίπεδο, τότε θα χαρακτηρίζαμε το Σωκράτη ως απόλυτα σκεπτικιστή, έναν άνθρωπο που αρνείται τη δυνατότητα της γνώσης. Για να ανακαλύψουμε το νόημα της πρότασης, πρέπει να επανατοποθετήσουμε το νόημα ως πρόβλημα και να το συμπληρώσουμε με μια ιστορική και μια ψυχολογική κατανόηση. Με την ιστορική κατανόηση, που τοποθετεί τα λόγια του Σωκράτη μέσα στις συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες, γίνεται φανερό ότι η διαπίστωσή

του στρέφεται εναντίον: (1) των πολιτικών παραγόντων της αθηναϊκής δημοκρατίας, που η σοφία τους, όπως ισχυριζόταν, ήταν ψεύτικη· (2) της φαινομενικής γνώσης και της υποκειμενικής πνευματικής στάσης των σοφιστών, που απέδιδαν τη γνώση της πραγματικότητας και τους κανόνες της ηθικότητας στο ελεύθερο παιγνίδι της συζήτησης· (3) των υλιστών φιλοσόφων που υποστήριζαν ότι η γνώση της φύσης είναι προσιτή στον άνθρωπο, αντίθετα με τη δική του άποψη ότι η γνώση της φυσικής πραγματικότητας μόνο στους θεούς είναι προσιτή και ότι ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει μόνο τα "ανθρώπινα", όσα δηλαδή ο ίδιος δημιουργεί. Η ψυχολογική κατανόηση μας οδηγεί να λάβουμε υπόψη μας την ερευνητική φύση του Σωκράτη, που

σε όλη του τη ζωή επεδίωκε την εύρεση της αλήθειας με βασικά εργαλεία την επαγωγή και τον ορισμό των εννοιών. Με τον τρόπο αυτό συνδέουμε αξεχώριστα την πνευματική δραστηριότητα του Σωκράτη με την προσωπικότητά του. Επομένως, με την πρότασή του "Έν οίδα ότι ουδέν οίδα" εννοεί ότι σε σύγκριση με τους συγχρόνους του, που η γνώση τους για τα πράγματα ήταν ψεύτικη, ο ίδιος έχει απόλυτη συνείδηση της άγνοιάς του. Και η γνώση της άγνοιας είναι ήδη το πρώτο βήμα προς τη γνώση - με τη δική του βέβαια μέθοδο (την επαγωγή και τον ορισμό των εννοιών).

► Με βάση την παραπάνω διαδικασία προσπαθήστε να κατανοήσετε το κείμενο του Μανόλη Ανδρόνικου που διαβάσατε ήδη.

Ποιο είναι το πρόβλημα που τον απασχολεί; (Διατυπώστε το με δικά σας λόγια). Ποιες διαπιστώσεις κάνει ο συγγραφέας; Ποια είναι η βασική θέση του απέναντι στο πρόβλημα; Με ποιες σκέψεις αναπτύσσει τη θέση του; Σε ποια συμπεράσματα καταλήγει; Ποιες είναι οι αλληλοεξαρτήσεις μεταξύ των σκέψεων και η σχέση τους με τα συμπεράσματα; Ποια είναι τα δικά σας συμπεράσματα από το διάβασμα του κειμένου;

- Σας δίνονται οι παρακάτω πληροφορίες. Ποια συμπεράσματα μπορείτε να βγάλετε από αυτές;**
- 1. Οι στόχοι που έθεσαν οι βιολόγοι είναι η σύνθεση ζωής και η χειραγώγηση της εξέλιξης των ειδών.**
 - 2. Ήδη με τις επεμβάσεις τους στο DNA και άλλα πειράματα οι στόχοι**

αυτοί μπαίνουν στο δρόμο της πραγματοποίησης.

3. Φαίνεται ότι υπάρχουν μεγάλες προοπτικές για ακόμη πιο σημαντικές ανακαλύψεις.

► Παραθέτουμε ένα σονέτο του Σαίξπηρ*. Προσπαθήστε μέσα από τα συμφραζόμενα να βρείτε ποιες από τις ερμηνείες που δίνονται για τους στίχους 1-2 και 3-4 αποδίδουν καλύτερα το νόημά τους.

* Η άσκηση είναι από την Ταξινομία των διδακτικών στόχων του B. S. Bloom - D.R. Krathwohl (μετ. Αλεξάνδρα Λαμπράκη - Παγανού), εκδ. Κώδικας 1986. Το ποίημα από το βιβλίο: Ουίλιαμ Σαίξπηρ, Τα σονέτα, Εισαγωγή και μετάφραση Βασίλη Ρώτα - Βούλας Δαμιανάκου, Ίκαρος 1982.

1. Όταν συλλογιστώ για καθετί που αυξάνει
2. πως στην ακμή του στέκει μόνο μια στιγμή,
3. πως τούτη η θεόρατη σκηνή μόνο ίσκιους παρασταίνει,
4. που τ' άστρα τους σχολιάζουνε μ' επήρεια μουσική,
5. όταν θωρώ πως οι άνθρωποι σαν τα φυτά ωριμάζουν
6. με τη στοργή κι οργή του ίδιου αυτού ουρανού,
7. καυκιόνονται οσά 'χουν νέους χυμούς, ακμάζουν, παρακμάζουν
8. κι η ωραία στολή τους πάει της λησμονιάς και του χαμού,
9. τότε, όταν πιάνει ο νους μου αυτή την άστατη σειρά,
10. στην όψη μου σε φέρνει νιότη πάμπλουτη,
11. κι ο χαλαστής ο χρόνος συζητάει με τη φθορά

12. να κάμει την αυγή σου νύχτα
ζοφερή.

13. Μα εγώ για την αγάπη σου θα
πολεμάω το χρόνο,

14. κι ό,τι σου παίρνει αυτός εγώ θα
σου το αναπληρώνω.

(Ουίλιαμ Σαίξπηρ, Σονέτο XV)

**Α. Στους
δυο πρώ-
τους στί-
χους ο Σαίξ-
πηρ λέει
ότι:**

- 1. Όλα τα
ζωντανά πράγματα είναι παρα-
δείγματα της τελειότητας της
φύσης.**
- 2. Κάθε ζωντανό πράγμα διατηρεί
την τελειότητα μόνο για πολύ
σύντομο χρονικό διάστημα.**
- 3. Ο άνθρωπος, μέρος όλων των
ζωντανών πλασμάτων, βασικά
δεν είναι τέλειος.**
- 4. Όλα τα ζωντανά εμφανίζουν τα
χαρακτηριστικά της εξέλιξης.**

Β. Στους στίχους 3 και 4 ο ποιητής λέει:

- 1. Η ζωή που υπόκειται στους νόμους της φύσης, είναι εφήμερη και παροδική σαν ένα θεατρικό έργο.**
- 2. Όλος ο κόσμος είναι μια σκηνή που φωτίζεται από τ' άστρα.**
- 3. Ο άνθρωπος, ένα πρόσωπο σε ένα σημαντικό δραματικό έργο, εξουσιάζεται από τα "άστρα", δηλαδή από το πεπρωμένο.**
- 4. Η σκηνή του σύμπαντος ελέγχεται από τους νόμους της φύσης.**

Διαβάζω και αναλύω ένα κείμενο

■ Ενώ στην κατανόηση δίνουμε έμφαση στη σύλληψη του νοήματος και του σκοπού ενός κειμένου, με την ανάλυση διερευνούμε το περιε-

χόμενο και τη μορφή. Προσπαθούμε να διακρίνουμε τα μέρη που αποτελούν το κείμενο και να ανιχνεύσουμε τις σχέσεις και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται αυτά τα μέρη. Με την ανάλυση επίσης ξεχωρίζουμε ποιες είναι γνώμες μέσα σε ένα κείμενο και ποιες οι "αλήθειες", ποια είναι τα συμπεράσματα και ποιες οι προτάσεις που τα στηρίζουν, πώς μια ιδέα σχετίζεται με μια άλλη, ποιο υλικό είναι άσχετο με το θέμα, ποια είναι τα κύρια νοήματα και οι πληροφορίες και ποια τα δευτερεύοντα.

Συνοπτικά θα λέγαμε ότι με την ανάλυση: (1) αποσυνθέτουμε το κείμενο στα συστατικά του μέρη και αναγνωρίζουμε ή ταξινομούμε τα στοιχεία του· (2) διασαφηνίζουμε τις σχέσεις μεταξύ των στοιχείων και καθορίζουμε τους συσχετισμούς και

τις αλληλοεπιδράσεις τους· (3) αναγνωρίζουμε τις αρχές της οργάνωσης, τη διάταξη και τη δομή που δίνουν ενότητα στο σύνολο του κειμένου.

► Διαβάστε την παρακάτω παράγραφο και προσπαθήστε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Υπάρχουν, λέγει ο Γερμανός φιλόσοφος Σοπενχάουερ, τριών ειδών συγγραφείς: πρώτα εκείνοι που γράφουν χωρίς να σκέφτονται.

Αυτοί γράφουν "από μνήμης", από αναμνήσεις ή με δάνεια από ξέ-

να βιβλία. Είναι οι πολυαριθμότεροι. Έπειτα αυτοί που σκέφτονται την ώρα που γράφουν· σκέφτονται για να γράψουν. Και τούτοι είναι κάμποσοι. Τέλος όσοι έχουν ήδη σκεφτεί και είναι φυσικά σπάνιοι. Και σε τούτους όμως πρέπει να γίνει ακόμα μια διάκριση. Ανάμεσα στους λίγους συγγραφείς που πραγματικά, σοβαρά και από πριν σκέφτονται τα όσα γράφουν, ελάχιστοι είναι εκείνοι που στοχάζονται τα ίδια τα πράγματα, οι άλλοι έχουν στο νου τους μόνο βιβλία, όσα δηλαδή έχουν ήδη ειπωθεί από άλλους. Δε μελετούν τα ίδια τα ζητήματα, για να σχηματίσουν τη δική τους γνώμη, αλλά τα σκέφτονται διαμέσου τρίτων. "Για να στοχαστούν, έχουν ανάγκη να ερεθιστούν άμεσα και δυνατά από ξένες δεδομένες σκέψεις". Δεν υπάρχει επομένως

πρωτοτυπία στο έργο τους· εξαρτώνται, επηρεάζονται από άλλους.

Ε. Π. Παπανούτσος, "Συγγραφείς και ύφος" (από τον ημερήσιο Τύπο)

1. Ποια είναι τα στοιχεία που συνιστούν την παραπάνω παράγραφο; Καταγράψτε τα παραλείποντας τα σχόλια του συγγραφέα.

2. Ποιους από τους συγγραφείς εγκρίνει ο Γερμανός φιλόσοφος:

α. εκείνους που γράφουν "από μνήμης";

β. εκείνους που σκέφτονται για να γράψουν;

γ. εκείνους που έχουν ήδη σκεφτεί;

δ. εκείνους που στοχάζονται τα ίδια τα πράγματα;

ε. εκείνους που έχουν στο νου τους μόνο βιβλία;

3. Ποιο θεωρεί ως το βασικότερο προσόν των συγγραφέων που εγκρίνει;

α. τη μίμηση;

β. τη σκέψη;

γ. την πρωτοτυπία;

4. Πώς συσχετίζει ο συγγραφέας τα στοιχεία του κειμένου μεταξύ τους;

5. Πώς οργανώνεται το κείμενο; Αρχίζει:

**α. από τα γενικά στα μερικά;
(παραγωγικά)**

β. από τα μερικά στα γενικά; (επαγωγικά)

γ. από τα μερικά στα μερικά; (αναλογικά)

6. Ποια είναι η βάση που δίνει ενότητα στο σύνολο του κειμένου; Εξηγήστε.

7. Ποια άποψη του συγγραφέα εκφράζει καλύτερα το νόημα του κειμένου στο σύνολο του; Εξηγήστε.

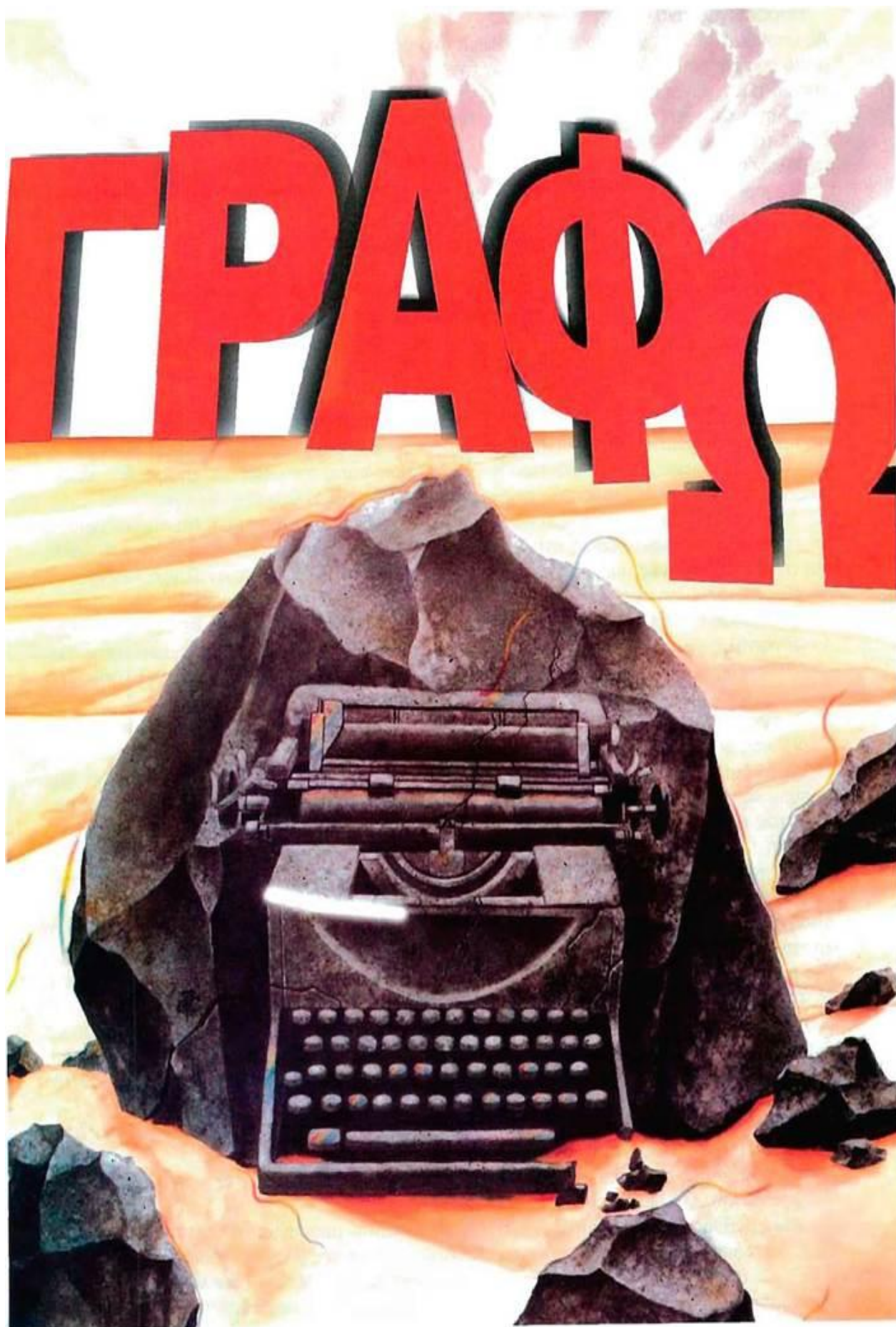
- ▶ Υποστηρίξτε την αντίθετη άποψη: "Κατά την ανάπτυξη ενός θέματος χρειάζεται να στηρίζεται κανείς σε στοιχεία και γνώσεις που αντλεί από έγκυρα βιβλία".
- ▶ Υποστηρίξτε το συγκερασμό των δυο απόψεων: "Να χρησιμοποιεί κανείς τις ξένες δεδομένες σκέψεις και τα στοιχεία, αλλά να μη θυσιάζει σ' αυτά την πνευματική του ελευθερία".

Γράφω

1. Αναλύω το θέμα που πρόκειται να αναπτύξω.

Η κατανόηση ενός θέματος αποτελεί το πρώτο βήμα στο γράψιμο: γράφουμε για κάτι, όταν το έχουμε κατανοήσει απόλυτα. Αλλά για να πραγματευτούμε ένα θέμα με την απαραίτητη πληρότητα, πρέπει να συγκεντρώσουμε ένα επαρκές υλικό σχετικό με το θέμα. Τη συγκέντρωση του υλικού θα την πετύχουμε με την ανάλυση του θέματος. Η ανάλυση πραγματοποιείται κυρίως με τον ορισμό και τη διαίρεση, αλλά και με τη διευκρίνιση, τη σύγκριση και αντίθεση κτλ.

Παράδειγμα ανάλυσης:

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε να αναλύσουμε ένα θέμα που αφορά τις εφευρέσεις. Το πρώτο υλικό που μπορούμε να πάρουμε για την έννοια είναι τα στοιχεία που συνιστούν τη σημασία της –ό,τι μας δίνει ο ορισμός: "εφεύρεση είναι η δημιουργική ενέργεια του ανθρώπου, που καταλήγει στην επινόηση νέων πραγμάτων ή νέων μεθόδων εργασίας". Στη συνέχεια ορίζουμε τα στοιχεία: "δημιουργική ενέργεια", "επίνοηση νέων πραγμάτων" και επινόηση "νέων μεθόδων εργασίας". Με τον τρόπο αυτό αποκομίζουμε τα εξής στοιχεία για το θέμα μας:

1. Εφεύρεση είναι η δημιουργική ενέργεια του ανθρώπου. (Αναπτύσσουμε την ιδέα εξηγώντας τι σημαίνει δημιουργική ενέργεια: οποιαδή-

ποτε δράση, πράξη ή προσπάθεια που έχει ως αποτέλεσμα κάτι που προϋπήρχε ή κάτι εντελώς νέο).

2. Η εφεύρεση καταλήγει στην επινόηση νέων πραγμάτων ή νέων μεθόδων εργασίας. Αναπτύσσουμε εξηγώντας τι σημαίνει επινόηση νέων πραγμάτων ή νέων μεθόδων - σύλληψη απλή μιας ιδέας, μιας μεθόδου που προϋπήρχε αλλά δεν ήταν ως τότε γνωστή· που δεν προϋπήρχε και παρουσιάζεται πρώτη φορά μ' αυτήν τη μορφή, που αποτελεί κάτι το καινούριο.

Δεύτερη ενέργειά μας, από την οποία μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία για το θέμα μας, είναι να διαιρέσουμε την έννοια στα μέρη της. Η διαίρεση μπορεί να γίνει κάτω από ποικίλες βάσεις. Ως προς το είδος των εφευρέσεων: επιστημονικές-τεχνικές, πραγμάτων-με-

**θόδων· ως προς τα κίνητρα: εφευ-
ρέσεις που υπαγορεύτηκαν από τη
φύση, εφευρέσεις που οφείλονται
στις επινοήσεις του ανθρώπινου
πνεύματος· ως προς την ωφέλεια:
επωφελείς, βλαβερές, για πολεμι-
κούς σκοπούς - για ειρηνικούς σκο-
πούς, για το άτομο ή το σύνολο κτλ.
Καθεμιά από τις διαιρέσεις αυτές
μπορεί να υποδιαιρεθεί πιο πέρα.
Για παράδειγμα, οι επιστημονικές
σε εφευρέσεις στη Φυσική και τη
Βιολογία· οι τεχνικές σε συγκοινω-
νιακές και τηλεπικοινωνιακές· εκεί-
νες που υπαγορεύτηκαν από τη φύ-
ση σε αντίληψη του χρόνου, σε εξη-
μέρωση ζώων, σε προστασία κατά
του ψύχους κτλ. Το ίδιο μπορεί να
συνεχιστεί με νέες διαιρέσεις. Έτσι,
μπορούμε να αντλήσουμε πολύτιμα
στοιχεία για το θέμα μας ως εξής:**

- 1. Οι τεχνικές εφευρέσεις περιλαμβάνουν ό,τι αφορά τα συστήματα της πληροφορικής, την κατασκευή πυραύλων και δορυφόρων κτλ. (Αναπτύσσουμε, ορίζοντας τι είναι πληροφορική κλπ. και βρίσκοντας με τη διαίρεση τις μορφές της).**
- 2. Οι εφευρέσεις περιλαμβάνουν ό,τι σχετίζεται με την ειρηνική ή πολεμική χρήση της πυρηνικής ενέργειας. (Αναπτύσσουμε όπως παραπάνω).**

Με τη διαδικασία της διαίρεσης ο συγγραφέας μπορεί να κατανοήσει το θέμα του, όσο ευρύ και αν είναι, και διαλέγει την πλευρά που θέλει ή μπορεί να αναπτύξει χρησιμοποιώντας το υλικό που έχει στη διάθεσή του και που το άντλησε με τον ορισμό και τη διαίρεση.

Μια τρίτη μέθοδος ανάλυσης είναι η διευκρίνιση. Χρησιμοποιώντας ειδικά – συγκεκριμένα – παραδείγματα, μπορούμε να διερευνήσουμε το θέμα των εφευρέσεων από μια ειδική άποψη, από την άποψη π.χ. της εκμετάλλευσης της πυρηνικής ενέργειας, ή πιο ειδικά, τη χρησιμοποίησή της για ειρηνικούς σκοπούς στον τομέα της βιομηχανίας: "Η εκμετάλλευση της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς προσφέρει απεριόριστη δύναμη και πλούτο" (αναπτύσσουμε εξηγώντας με παραδείγματα πώς προσφέρει δύναμη και πλούτο).

Η τέταρτη μέθοδος ανάλυσης είναι η σύγκριση και αντίθεση. Με αυτές μπορούμε να βρούμε πρόσθετες νύξεις για το θέμα μας. Οι εφευρέσεις της εποχής μας διαφέρουν ποιοτικά από εκείνες των

προηγούμενων αιώνων. Από μια τέτοια ανάλυση μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία, όπως τα ακόλουθα:

(1) Οι παλιότερες εφευρέσεις πολλαπλασίαζαν απλώς τη μυϊκή δύναμη του ανθρώπου· στην εποχή μας αντικαθιστούν μερικές μορφές διανοητικής εργασίας.

(2) Οι παλιότερες εφευρέσεις αφορούσαν τη γήινη μοίρα του ανθρώπου· σήμερα δίνουν τη δυνατότητα για μια διαστημική ζωή.

Άλλη μέθοδος είναι η αιτιολογική ανάλυση. Μ' αυτήν μπορούμε να εξετάσουμε τους λόγους που οδήγησαν τον άνθρωπο να αντικαταστήσει κάποιες μορφές διανοητικής εργασίας ή που τον ώθησαν να διερευνήσει το χώρο του διαστήματος. Με την αιτιολογική ανάλυση θα μπορούσαμε επίσης να διευκρι-

νίσουμε τις επιδράσεις της αυτοματοποίησης πάνω στην εργασία και να καθορίσουμε την αλλαγή που παρατηρείται στον τρόπο εργασίας. Επίσης να διευκρινίσουμε την επίδραση που έχει η αυτοματοποίηση στην παραγωγή αγαθών ή στην εκπαίδευση.

Η έκτη μέθοδος ανάλυσης είναι η ανάλυση διαδικασίας. Δείχνει το πώς λειτουργεί ένα πράγμα. Στο ευρύ θέμα των εφευρέσεων μπορούμε να εξηγήσουμε τη διαδικασία με την οποία γίνεται μια εφεύρεση ή να εξιχνιάσουμε την ιστορική διαδρομή της και τα ποικίλα στάδια που πέρασε. Μπορούμε, δηλαδή, να αντλήσουμε θέματα όπως τα ακόλουθα: (1) Η εξέλιξη των εφευρέσεων. (Αναπτύσσουμε παρακολουθώντας τις εφευρέσεις από τα πρωτόγονα προϊόντα τους ως τα σημερινά).

**(2) Η κατοχύρωση μιας εφεύρεσης.
(Αναπτύσσουμε εξηγώντας τον τρόπο με τον οποίο κατοχυρώνεται μια ευρεσιτεχνία).**

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι για κάθε ευρύ θέμα μπορούμε να αντλούμε πολλά επιμέρους θέματα, ανάλογα με τις γνώσεις που έχουμε και το σκοπό μας. Ο σκοπός μας καθορίζει και τον τρόπο ή τους τρόπους ανάπτυξης του θέματος μας. Ο ακόλουθος σκοπός π.χ. απαιτεί σύγκριση, εξήγηση και διευκρίνιση: "Σκοπός του θέματος μου είναι να δείξω την ποιοτική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στις εφευρέσεις της εποχής μας και εκείνες των παλιότερων εποχών, να εξηγήσω τη σπουδαιότητά τους και τις συνέπειες που θα προκύψουν από την ενδεχόμενη εκμετάλλευσή τους".

Όπως θα καταλάβατε ήδη, η ανάλυση αποτελεί απλώς το εργαλείο που βοηθάει το συγγραφέα να προετοιμάσει το γραπτό του. Κάνει ξεκάθαρο το σκοπό του δίνοντας τα απαραίτητα στοιχεία για την κατανόηση του θέματος και το υλικό με το οποίο θα τεκμηριώσει το σκοπό του. Το πώς θα οργανώσει το υλικό του και πώς θα εκμεταλλευτεί τα στοιχεία που του δίνει η ανάλυση αφορά μία άλλη διαδικασία, τη σύνθεση.

2. Οργανώνω και συνθέτω το υλικό που συγκέντρωσα

Το επόμενο βήμα, μετά την ανάλυση του θέματος και τη συγκέντρωση των στοιχείων, είναι να οργανώσουμε τις κύριες ιδέες και τις δευτερεύουσες ιδέες, τις κύριες πληρο-

φορίες και τις δευτερεύουσες πληροφορίες, σύμφωνα με κάποια λογική αλληλουχία σε ένα καλοδομη-

μένο σύνολο. Η οργάνωση θα δείξει τι θεωρούμε χρήσιμο και τι περιττό, σε ποια σειρά θα μπουν τα περιστατικά και

οι λεπτομέρειες, οι ιδέες και οι εντυπώσεις και πώς θα τεκμηριωθούν. Παράλληλα θα φανεί η σχέση ανάμεσα στις κύριες ιδέες και τις δευτερεύουσες, στις κύριες πληροφορίες και τις δευτερεύουσες και ανάμεσα στις ίδιες τις δευτερεύουσες ιδέες και πληροφορίες. Το καλό γραπτό δεν είναι άθροισμα στοιχείων, έστω και άριστα επιλεγμένων, είναι αρχιτεκτονημένο σύνολο με αρχή, μέση

και τέλος (πρόλογο, κυρίως μέρος, επίλογο) που δείχνει συγχρόνως καθαρά τη σχέση των μερών μεταξύ τους αλλά και των λεπτομερειών μεταξύ τους και με το σύνολο. Για το λόγο αυτό απορρέει η ανάγκη για την εκπόνηση ενός διαγράμματος, πριν ακόμη αρχίσει το γράψιμο.

Το διάγραμμα

Η σημασία του διαγράμματος δεν έγκειται τόσο στο χωρισμό του γραπτού σε πρόλογο, κυρίως μέρος και επίλογο, όσο κυρίως στο τι θα πρέπει να περιλαμβάνει το κάθε τμήμα και πώς θα πρέπει να ταξινομηθεί το υλικό μέσα σε κάθε ενότητα, ώστε να αποτελέσει ένα οργανωμένο όλο με ξεκάθαρο και ολοκληρωμένο νόημα.

Η πιο βολική μορφή για ένα διά-

γράμμα φαίνεται να είναι η ακόλουθη:

ΤΙΤΛΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Θέμα
2. Προσωπική θέση

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

I. Κύρια ιδέα ή πληροφορία

A. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

1. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

2. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

Γ. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

κτλ.

II. Κύρια ιδέα ή πληροφορία

A. Δευτερεύουσα πληροφορία

1. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

2. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

Γ. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

1. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

2. Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας

III. Κύρια ιδέα ή πληροφορία

A. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

Γ. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία

κτλ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

■ Το παραπάνω διάγραμμα οργανώνει το υλικό με αρκετές λεπτομέρειες. Θα μπορούσε να είναι ακόμη πιο λεπτομερειακό και να προχωρά στη διασάφηση των στοιχείων 1 και 2 με λεπτομέρειες. Στην πράξη ασφαλώς δε χρειάζεται να καταστρώνουμε τόσο ολοκληρωμένο διάγραμμα. Μερικές φορές αρκεί η επισήμανση και καταγραφή των κύριων ιδεών (I, II, III, κτλ.). Άλλοτε περιλαμβάνουμε (που είναι και πιο συνηθισμένο) και τις δευτερεύουσες ιδέες (Α, Β, Γ) κτλ.).

3. Αναπτύσσω το θέμα κατά παράγραφο.

Τρόποι για την ανάπτυξη μιας παραγράφου

Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι ανάπτυξης είναι: (1) με παραδείγματα, (2) με σύγκριση και αντίθεση, (3) με αιτιολόγηση, (4) με ορισμό, (5) με διαίρεση, (6) με αίτια και αποτελέσματα, (7) με αναλογία.

Ανάπτυξη με παραδείγματα. Αν το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου χρειάζεται διευκρίνιση, τότε η παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί με παραδείγματα ή με επεξηγήσεις (βλ. και ενότητα "Είδηση", Β' Λυκείου). Στη θεματική πρόταση π.χ. "Με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών αλλάζουν και οι αντιλήψεις μας", ως παραδείγματα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις αντιλή-

ψεις των ανθρώπων για το θεσμό της δουλείας ή για τη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία κ.ά., ανάλογα με την προτίμησή μας. Αν προτιμήσουμε ως παράδειγμα το θεσμό της δουλείας, η παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί ως εξής: Με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών αλλάζουν και οι αντιλήψεις μας. Στις συνθήκες π.χ. της δουλοκτητικής εποχής, όταν η παραγωγή υλικών αγαθών στηριζόταν κυρίως στην εργασία των δούλων, η δουλεία θεωρούνταν φυσικός και δίκαιος θεσμός. Με τη μετάβαση όμως στη φεουδαρχική οργάνωση της κοινωνίας...(συνεχίστε)

Σύγκριση και αντίθεση: η θεματική περίοδος μπορεί να μας παρακινεί να επισημάνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και ιδέες.

Στην περίπτωση αυτή αναπτύσσεται με σύγκριση και αντίθεση (βλ. και ενότητα Βιογραφικά είδη, Β' Λυκείου):

Το δοκίμιο ενώ έχει αρκετά στοιχεία κοινά με τα λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά κείμενα, δεν ταυτίζεται με κανένα. Το κοινό που έχει με τη λογοτεχνία είναι... (συνεχίστε) Η διαφορά του αφορά κυρίως... Από την άλλη το δοκίμιο έχει ομοιότητες αλλά και διαφορές με τα μη λογοτεχνικά είδη...(συνεχίστε)

Αιτιολόγηση: Αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να μας παρακινήσει να ρωτήσουμε το "γιατί", η μέθοδος ανάπτυξης θα πρέπει να είναι ασφαλώς η αιτιολόγηση (βλ. και ενότητα "Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες", Α' Λυκείου):

Θα ήταν επικίνδυνο σφάλμα να στη-

ριχτούμε σήμερα πάνω στην άποψη ότι ο πυρηνικός πόλεμος μπορεί να αποφευχθεί ή να προληφθεί με το πυρηνικό αδιέξοδο ή με την ισορροπία του τρόμου. Πρώτο, γιατί η τεχνολογία μπορεί να καταστρέψει αυτήν την ισορροπία. Έπειτα η ισορροπία γίνεται όλο και πιο ασταθής... Τέλος... (συνεχίστε)

Ορισμός. Στην περίπτωση που το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου υποβάλλει στον αναγνώστη την πιθανή ερώτηση "Τι είναι;" ή "Τι εννοεί με αυτό;" η παράγραφος πρέπει να αναπτυχθεί με ορισμό (βλ. και ενότητα "Κριτική-Παρουσίαση", Β' Λυκείου):

Πολιτισμός είναι το σύνολο των επιτευγμάτων του ανθρώπου. Όλα τα αγαθά που έχουν σχέση με την τεχνική, την... (συνεχίστε) είναι προϊόντα του πολιτισμού. Σ' αυτά πρέπει

να προστεθούν τα "ιδεώδη" που διαμορφώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, ο... καθώς και τα... που πραγματοποιήθηκαν στους επιμέρους τομείς προόδου.

Διαίρεση: Αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη έτσι που να αποκαλύπτει τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα αντικείμενο ή μια ιδέα, η πιο πρόσφορη μέθοδος για την ανάπτυξή της είναι η διαίρεση - το κομμάτιασμα του όλου στα μέρη του (βλ. και ενότητα "Κριτική-Παρουσίαση", Β' Λυκείου)
Τον πολιτισμό τον διαιρούμε συνήθως σε τεχνικό και πνευματικό. Ο τεχνικός πολιτισμός περιλαμβάνει...
Στην έννοια του πνευματικού πολιτισμού μπορούμε να περιλάβουμε...
(συνεχίστε)

Αίτια και αποτελέσματα: Αν σε μια θεματική πρόταση διατυπώνε-

ται η αιτία ή οι αιτίες που οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα ή σε αποτελέσματα, τότε η ανάπτυξη πρέπει να γίνει με τη μέθοδο των αιτίων και αποτελεσμάτων:

Η κατάργηση της σύγχρονης δουλείας οφείλεται στις ίδιες αιτίες που προκάλεσαν και την κατάργηση της αρχαίας δουλείας. Η πρώτη αιτία ήταν... Η δεύτερη ήταν πως οι ίδιοι οι δούλοι... (συνεχίστε)

Αναλογία: Αν τέλος η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη ως παρομοίωση ή μεταφορά, πρέπει να αναπτυχθεί με αναλογία, δηλαδή με μια εκτεταμένη παρομοίωση (βλ. και ενότητα Περιγραφή, Α' Λυκείου): Το εμπόδιο στη γραπτή επικοινωνία μπορεί να υπερνικηθεί με το καλό γράψιμο και το σωστό διάβασμα. Μπορεί ο συγγραφέας να μας προσφέρει ένα καλοδομημένο και σαφές

κείμενο, για να επικοινωνήσει άμεσα μαζί μας, αλλά μόνη της η προσπάθεια αυτή δεν αρκεί, πρέπει κι εμείς να κάνουμε το άλλο μισό του δρόμου. Ως αναγνώστες πρέπει να σκάβουμε τη σήραγγα της επικοινωνίας από τη δική μας πλευρά.

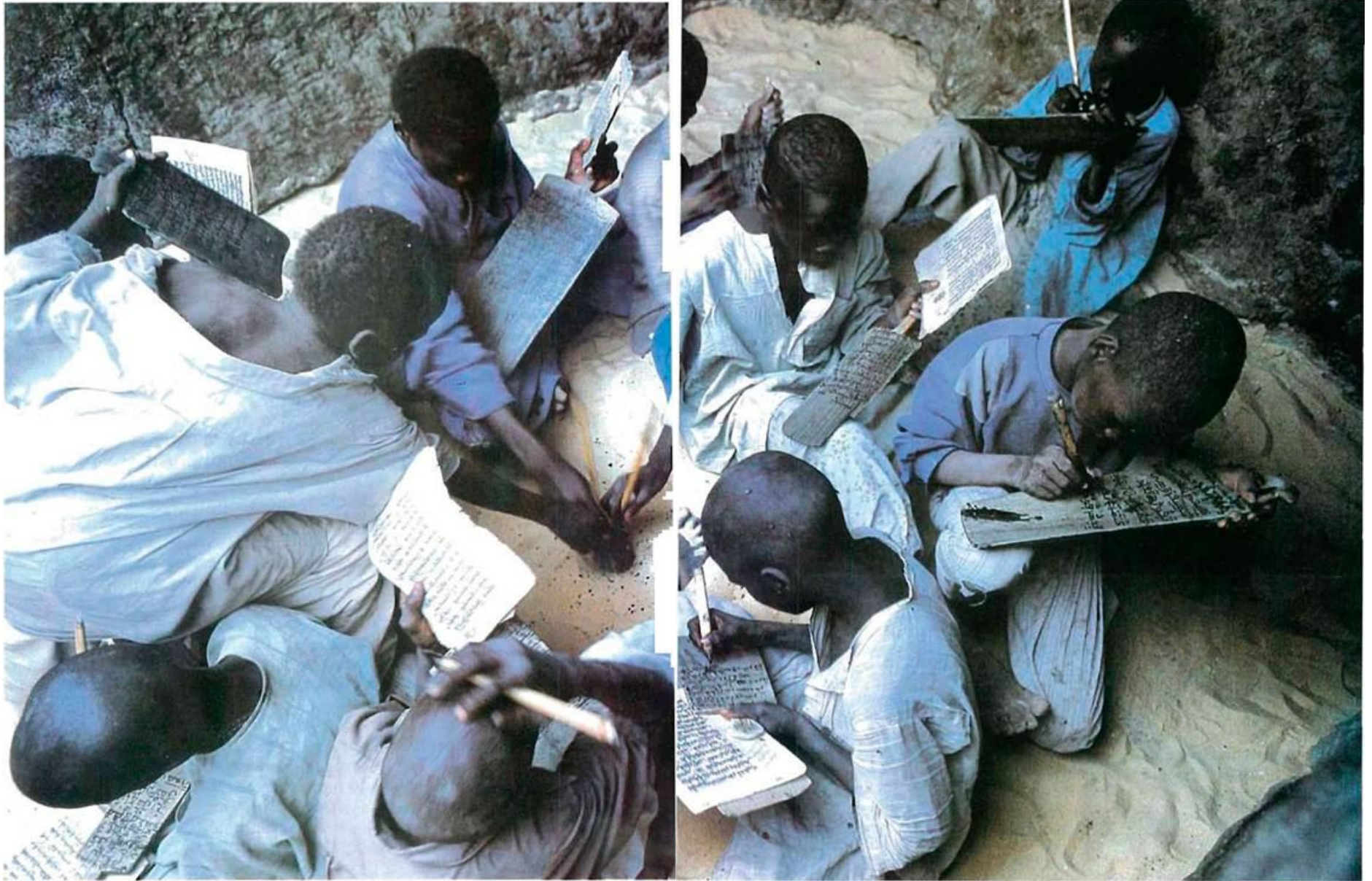
Συνδυασμός μεθόδων: Στην πράξη βέβαια σπάνια συναντούμε μονάχα έναν τρόπο ανάπτυξης. Συνήθως χρησιμοποιούμε συνδυασμό από δύο ή και περισσότερους τρόπους. Όταν π.χ. χρησιμοποιούμε τη μέθοδο του ορισμού, μπορεί να χρειαστεί συγχρόνως να δικαιολογήσουμε μια κρίση μας, να διευκρινίσουμε μια έννοια με ένα παράδειγμα κτλ. Δες π.χ. ποιοι τρόποι χρησιμοποιούνται στο παρακάτω απόσπασμα:

Η γνώση ήτανε, και είναι πάντα, για το κάθε λογής κατεστημένο ένα δί-

λημμα, κάτι που γεννάει αντιδράσεις αντιφατικές και διφορούμενες. Από τη μια μεριά, το ξάπλωμα των γνώσεων και γενικότερα η πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων φαίνεται αναγκαία για την οικονομική διαδικασία, τόσο στη φάση της παραγωγής όσο και στη φάση της κατανάλωσης. Ο καλός τεχνίτης, ο καλός επαγγελματίας, ο καλός διευθυντής, ο καλός εφευρέτης χρειάζονται μόρφωση, κι ο μορφωμένος άνθρωπος έχει πρόσθετες ανάγκες να ικανοποιήσει. Από την άλλη όμως μεριά, ο μορφωμένος άνθρωπος δε γίνεται μόνο καλό στέλεχος στην παραγωγή και καλός πελάτης στην κατανάλωση· αλλά μέσα του ξυπνούν ερωτηματικά και προβληματισμοί, αναζητήσεις και αμφιβολίες για την οικονομική διαδικασία και για την ίδια τη δομή της κοινωνίας, που μπορούν να υποσκά-

**ψουν τα θεμέλια του κατεστημένου
και να αποβούν μοιραία για την ύ-
παρξή του.**

**Γιώργος Α. Κουμάντος, "Οι κονσέρ-
βες της σοφίας" (από τον Τύπο)**

4. Ελέγχω το κείμενό μου

Κατά τη διαδικασία του γραψίματος, όπως και αφού ολοκληρώσω το κείμενο μου, ελέγχω τα παρακάτω στοιχεία:

A. Ως προς το περιεχόμενο προσέχω:

- **την ενότητα, δηλαδή την άμεση σχέση του περιεχομένου με την κύρια ιδέα του θέματος**
- **την πληρότητα, δηλαδή την επαρκή ανάπτυξη του θέματος σε όλο του το βάθος και το πλάτος**
- **την τεκμηρίωση των θέσεων με πειστικά και ορθά επιχειρήματα και τεκμήρια.**

B. Ως προς τη διάρθρωση των σκέψεων/την αρχιτεκτονική του κειμένου προσέχω:

- τη λογική αλληλουχία των νοημάτων, δηλαδή τη σειρά με την οποία εκθέτω τις ιδέες μου. Η αλληλουχία επιτυγχάνεται με τη σαφή διάκριση των τμημάτων (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) και των υποτμημάτων του κύριου μέρους. Επιτυγχάνεται ακόμη με τη σωστή διάταξη. Η χρονολογική σειρά π.χ. εξυπηρετεί συνδέσεις και συσχετίσεις σε αφηγηματικά κείμενα. Στα περιγραφικά κείμενα η ύλη διευθετείται πάνω στον τοπικό άξονα. Στα απόδεικτικά κείμενα ακολουθείται η λογική σειρά. Συγκεκριμένα προσέχω:

- τη συνεκτικότητα του κειμένου, δηλαδή τη νοηματική συνάφεια ανάμεσα στις προτάσεις, στις

περιόδους και τις παραγράφους του κειμένου·

- **τα η συνοχή του κειμένου, δηλαδή τη σύνδεση των προτάσεων, των περιόδων, των παραγράφων, των τμημάτων του κειμένου, με διάφορους τρόπους συνοχής π.χ. με τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων/ φράσεων, με την οργάνωση του λόγου στον άξονα του χρόνου ή του χώρου, με τη διατήρηση ενιαίου ύφους κ.ο.κ.**

Γ. Ως προς τη χρήση της γλώσσας προσέχω:

- **την ακρίβεια**
- **τη σαφήνεια**
- **το λεκτικό και τον εκφραστικό πλούτο**

- την τήρηση των μορφοσυντακτικών κανόνων
- τη σωστή χρήση των σημείων στίξης
- την καταλληλότητα του ύφους, δηλαδή την επιλογή του κατάλληλου λεξιλογίου, του κατάλληλου τρόπου σύνταξης, γενικά της κατάλληλης γλωσσικής ποικιλίας ανάλογα με το είδος κειμένου.

Δ. Ως προς την αποτελεσματικότητα του κειμένου προσέχω:

Το κείμενό μου να διαθέτει το κατάλληλο περιεχόμενο, την κατάλληλη διάρθρωση και το κατάλληλο ύφος, για να πετύχω το σκοπό που επιδιώκω, π.χ. να πληροφορήσω, να πείσω, να προβληματίσω τον αναγνώστη ή και να προκαλέσω

**κάποιες επιθυμητές αντιδράσεις/
ενέργειες.**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Προλογικά

■ Ερευνητική ονομάζουμε συνήθως μια εργασία που σκοπό έχει να εξετάσει/διερευνήσει και να παρουσιάσει συστηματικά/μεθοδικά (και υπεύθυνα) ένα θέμα επιστημονικό, φιλοσοφικό, λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό, πολιτικό κτλ.

Μια τέτοια εργασία, μια εργασία δηλαδή που επιδιώκει να διαπιστώσει και να φανερώσει μια αλήθεια (επιστημονική), δεν ξεκινάει με προκατασκευασμένα συμπεράσματα και με έτοιμες λύσεις. Ο ερευνητής είναι ανάγκη κατά την πορεία της έρευνας να βασανίσει το θέμα του: να συλλέξει, να κατηγοριοποιήσει, να ταξινομήσει, να διαιρέσει, να ορίσει, να αντιθέσει, να παραλληλίσει· να συλλογιστεί, να επιχειρηματολογήσει, να κρίνει και να συγκρίνει, να αποδείξει, να αναλύσει, να συνθέσει, να αξιολογήσει με μόνο κριτήριο την αναζήτηση της αλήθειας. Οδηγός του σ' αυτήν την προσπάθεια είναι η συλλογιστική του και η δημιουργική του φαντασία. Έτσι ο ερευνητής πρέπει να βρει αποδείξεις, να στηρίξει και να απορρίψει θέσεις, να διακρίνει τις

αξιόπιστες από τις μη αξιόπιστες πηγές/μαρτυρίες, να περάσει μέσα από αλληλοσυγκρουόμενες θεωρίες, να ανασκευάσει ξεπερασμένες απόψεις, να θεμελιώσει ενδεχομένως άλλες και, τέλος, να πείσει. Αλλά πριν από όλα αυτά, πρέπει να επιλέξει το θέμα του.

Επιλογή του θέματος

 Προσδιορίστε πέντε κύκλους (επιστημονικών, φιλοσοφικών, καλλιτεχνικών κτλ.) θεμάτων που να εστιάζονται σε πέντε διαφορετικά από άποψη περιεχομένου θεματικά κέντρα. Διατυπώστε στη συνέχεια σε κάθε κύκλο δύο έως τρία ειδικότερα θέματα, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενα ερευνητικών εργασιών.

Χρήσιμες πληροφορίες

1. Σημαντική βοήθεια στην προσπάθειά σας αυτή θα μπορούσαν να σας προσφέρουν, εκτός από τον προσωπικό σας προβληματισμό, και τα βιβλία που χρησιμοποιείτε στο σχολείο. Έτσι, για παράδειγμα, στην ιστορία θα μπορούσατε να έχετε ένα γενικότερο κύκλο θεμάτων με κέντρο τους περσικούς πολέμους και με ειδικότερα θέματα τη μάχη του Μαραθώνα, τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, τη μάχη των Πλαταιών.

Το θέμα λ.χ. των περσικών πολέμων θα μπορούσε να πάρει και τη μορφή: "Οι Έλληνες στέκονται εμπόδιο στην επέκταση της περσικής αυτοκρατορίας"

(Οι περσικοί πόλεμοι)

Ιστορία

Φιλοσοφία

- α. Η μάχη του Μαραθώνα
- β. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας
- γ. Η μάχη των Πλαταιών

;

► Προσδιορίστε αντίστοιχα ένα κύκλο θεμάτων από το μάθημα της φιλοσοφίας.

2. Τα θέματα μπορείτε να τα διατυπώσετε και στη γενικότερη μορφή τους, όπως είναι π.χ. διατυπωμένα στον κύκλο της ιστορίας, και σε μια άλλη πιο ειδική (μορφή), κοιτάζοντάς τα από πιο συγκεκριμένη οπτική γωνία.

3. Τα επιστημονικά κείμενα μπορούν να διαιρεθούν σε διδακτικά και ερευνητικά.

Επιστημονικά κείμενα

(α)

διδακτικά

εγχειρίδια, συγγράμματα,
εκλαϊκευμένα άρθρα, φυλλάδια
με ειδικές οδηγίες κτλ.

(β)

ερευνητικά

**μελέτες, πραγματείες,
άρθρα επιστημονικών περιοδικών,
πτυχιακές και διδακτορικές
διατριβές, μονογραφίες κτλ.**

Από τα επιστημονικά κείμενα, όσα ανήκουν στην (α) ομάδα, έχουν κυρίως διδακτικό χαρακτήρα· τέτοια είναι λ.χ. τα διδακτικά εγχειρίδια, τα πανεπιστημιακά συγγράμματα κτλ. Όσα πάλι ανήκουν στη (β) ομάδα διακρίνονται κυρίως από τον ερευνητικό τους χαρακτήρα· πρόκειται δηλαδή για κείμενα με αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών· τέτοια είναι λ.χ. τα άρθρα των επιστημονικών περιοδικών, οι διάφορες πραγματείες κτλ. Συνήθως όλα αυτά τα

ονομάζουμε με το γενικό όρο ερευνητική εργασία¹.

¹ Σημείωση. Μια ερευνητική εργασία μπορεί να είναι:

α) Πραγματεία, δηλαδή διεξοδική (και σε βάθος) εξέταση ενός θέματος (συνήθως επιστημονικού) και το συγγραφικό αποτέλεσμά της:

"Πραγματεία για τα νομίσματα της κλασικής εποχής".

β) Μονογραφία, δηλαδή λεπτομερής επιστημονική πραγματεία σε μια περιορισμένη περιοχή της μάθησης. "Ο Ηρόδοτος εισηγητής του εμπειρισμού; Οι απόψεις του Ηρόδοτου για την ανθρώπινη γνώση".

γ) Άρθρο, δηλαδή περιορισμένης έκτασης επιστημονική εργασία που δημοσιεύεται σε ένα επιστημονικό περιοδικό ή γενικότερα στον Τύπο. "Η μυκηναϊκή γραφή και η ελληνική προϊστορία".

4. Ο προσδιορισμός του θέματος μπορεί να γίνει είτε, όπως είδαμε, σε συνδυασμό συνήθως με τη διδασκαλία κάποιου μαθήματος, είτε από έναν καθηγητή είτε από ομάδα καθηγητών διαφόρων ειδικοτήτων, όταν πρόκειται για θέμα/εργασία,

δ) Διδακτορική διατριβή, δηλαδή μια εκτεταμένη γραπτή πραγμάτευση ενός θέματος που ενσωματώνει αποτελέσματα πρωτότυπης έρευνας και τεκμηριώνει μια ειδική άποψη. Υποβάλλεται για απόκτηση ακαδημαϊκού τίτλου, και συγκεκριμένα διδακτορικού διπλώματος. "Η αρχαιοελληνική μυθολογία στο νέο-ελληνικό δράμα".

Παρατήρηση: Μια σχολική ερευνητική εργασία - ανάλογα βέβαια με το θέμα της - μοιάζει συνήθως με επισημονικό άρθρο ή με μονογραφία.

όπου συνδυάζονται οι γνώσεις περισσότερων μαθημάτων.

5. Καλό είναι, αν δοθεί για διαπραγμάτευση μια σειρά θεμάτων, να ασχοληθούμε με ένα θέμα με το οποίο δεν ασχολήθηκαν άλλοι.

6. Ένα θέμα μπορούμε να το βρούμε: σε πρακτικά συνεδρίων, σε επιστημονικά συγγράμματα, σε ανακοινώσεις επιστημόνων, σε κριτικές, σε βιβλιοκρισίες, σε ειδικά άρθρα που δημοσιεύονται στον Τύπο, σε συζητήσεις με τους ειδικούς, στο δικό μας προβληματισμό πάνω στα θέματα των ατόμων και της κοινωνίας. Εκεί αναζητούμε λύσεις σε νέα προβλήματα, σε επιστημονικές περιοχές που δε διερευνήθηκαν, σε ερωτήματα που δεν απαντήθηκαν.

► Διαβάστε, στο τέλος του κεφαλαίου, τις ερευνητικές εργασίες "Το

πράσινο της Θεσσαλονίκης" και "Ο πνευματικός άνθρωπος: απόπειρα ορισμού και κοινωνικού προσδιορισμού του" και συζητήστε τον τρόπο με τον οποίο οι συγγραφείς επέλεξαν τα θέματά τους.

► Συζητήστε σχετικά με τον τίτλο μιας εργασίας τα εξής: α) αν μπορεί να πάρει από την αρχή ή κατά την πρόοδο των εργασιών ή και στο τέλος των εργασιών την οριστική του μορφή· β) σε ποια σχέση βρίσκεται με το περιεχόμενο της εργασίας· γ) σε ποια σχέση βρίσκεται με τον αναγνώστη της εργασίας· δ) ποιες πρέπει να είναι οι αρετές του, ώστε να ανταποκρίνεται στο ρόλο του.

Αναζήτηση του υλικού

Το επόμενο βήμα μας είναι η αναζήτηση του υλικού που θα αποτελέσει το σώμα της εργασίας. Σ' αυτό μπορούν να μας βοηθήσουν: α) Ο εισηγητής του θέματος με μια γενική ενημέρωση που θα μας κάνει ή με μια βιβλιογραφία που θα μας δώσει. Άλλωστε και η πιο γενική ακόμη βιβλιογραφία είναι χρήσιμη, επειδή αποτελεί ένα ξεκίνημα και ένα άνοιγμα προς το χώρο του υλικού μας.

β) Μια έγκυρη (γενική ή ειδική) εγκυκλοπαίδεια που περιέχει ένα λήμμα / άρθρο σχετικό με το θέμα μας· π.χ. στο λήμμα Σμύρνη είναι δυνατόν να βρούμε τις πρώτες πληροφορίες και την πρώτη βιβλιογραφία σχετικά με την καταστροφή της Σμύρνης, που μπορεί να αποτε-

λεί το θέμα της μελέτης μας. γ) Ένα ειδικό ή και γενικό σύγγραμμα, το οποίο ενδέχεται να περιέχει πληροφόρηση σχετική με το θέμα μας. Αν π.χ. το θέμα μας είναι σχετικό με τον ποιητή Κ. Καρυωτάκη, ένα πρώτο υλικό θα μπορούσε να ανευρεθεί σε μια από τις ιστορίες της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (του Κ. Θ. Δημαρά, του Λ. Πολίτη, του Μ. Vitti κτλ.). Από αυτά τα βιβλία θα μπορούσαμε να σχηματίσουμε μια πρώτη άποψη για το θέμα και να εντοπίσουμε τη σχετική βιβλιογραφία.

Η βιβλιοθήκη

Εκείνη όμως που θα μας δώσει την πιο ουσιαστική βοήθεια για την εργασία μας είναι μια ενημερωμένη βιβλιοθήκη. Στους δελτιοκαταλό-

γους της και στους Η/Υ, όπου έχει καταχωρηθεί το υλικό της, θα αναζητήσουμε και θα βρούμε τα βιβλία που υπάρχουν σχετικά με το θέμα μας. Αν λ.χ. το θέμα μας είναι η καταστροφή της Σμύρνης, βρίσκουμε στα δελτία τα βιβλία που αναφέρονται στην πόλη που μας απασχολεί και επισημαίνουμε στη συνέχεια εκείνα που αναφέρονται στο συγκεκριμένο θέμα. Ο πίνακας των περιεχομένων των βιβλίων και οι εισαγωγές τους θα μας κατατοπίσουν ίσως για τη χρησιμότητά τους στην εργασία μας. Πάντως μια ορθολογική επιλογή βιβλιογραφίας είναι σημαντικότατο στοιχείο για την εργασία μας, αφού μπορεί να οδηγήσει σε ένα πλούσιο υλικό πηγών.

Σημείωση: Σήμερα η αναζήτηση του βιβλιογραφικού υλικού που απαι-

τείται για μια ερευνητική εργασία αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, επειδή γίνεται μέσα από τις βάσεις δεδομένων που έχουν δημιουργηθεί στις βιβλιοθήκες με τη βοήθεια νέων τεχνολογικών μέσων. Η αναζήτηση, μέσα από τους βιβλιογραφικούς καταλόγους που υπάρχουν στον Η/Υ μιας βιβλιοθήκης, είναι γρήγορη και ευέλικτη. Με τη χρήση Η/Υ στις βιβλιοθήκες σχηματίστηκαν τα «ηλεκτρονικά» δελτία, τα οποία παρουσιάζουν, χάρη στην ηλεκτρονική τεχνολογία μεγαλύτερη δυνατότητα μετασχηματισμού, π.χ. άλλα δελτία εμφανίζονται στην οθόνη των Η/Υ με λιγότερα γνωρίσματα του βιβλίου και άλλα με περισσότερα.

Στα προγράμματα που κυκλοφορούν ο ερευνητής μπορεί να αναζη-

τήσει ένα βιβλίο κατά συγγραφέα, τίτλο, θέμα, ταξινομικό αριθμό ή σύμφωνα με τον αριθμό ISBN* (International Standard Book Number). Επίσης μπορεί να το αναζητήσει με κάποια λέξη κλειδί του τίτλου ή να κάνει συνδυασμό θεμάτων π.χ. ο Σεφέρης και η Κύπρος.

► Συγκρίνετε τα παρακάτω δελτία από τους ηλεκτρονικούς βιβλιογρα-

*** ISBN (International Standard Book Number). Είναι ο δεκαψήφιος αριθμός που υποχρεωτικά έχει, συνήθως στο οπισθόφυλλο, κάθε βιβλίο. Τον αριθμό του ISBN τον παίρνει για κάθε βιβλίο ο εκδότης του από την αρμόδια για το σκοπό αυτό υπηρεσία. Στη χώρα μας ο αριθμός του ISBN δίδεται από την Εθνική Βιβλιοθήκη.**

φικούς καταλόγους μιας σύγχρονης βιβλιοθήκης και παρατηρήστε τις διαφορές που παρουσιάζουν ως προς τα αναγραφόμενα στοιχεία.

**(0) Όροι και μετασχηματισμοί στην αρχαία ελληνική τραγωδία,
Χουρμουζιάδης, Νίκος
Βιβλίο**

Συγγραφέας	Χουρμουζιάδης, Νίκος.
Τίτλος	Όροι και μετασχημα- τισμοί στην αρχαία ελληνική τραγωδία / Νίκος Χ. Χουρμουζιά- δης.
Χρονοέκδοση	Αθήνα: Γνώση, 1991.

**(0) Όροι και μετασχηματισμοί στην
αρχαία ελ> Χουρμουζιάδης, Νίκος
Βιβλίο**

PA3131 .C66 1991

Χουρμουζιάδης, Νίκος

**Όροι και μετασχηματισμοί στην
αρχαία ελληνική τραγωδία / Νίκος
Χ. Χουρμουζιάδης. 2η έκδ. – Αθήνα:
Γνώση, 1991.**

**261 σ. : εικ. : 22 εκ. Περιέχει βιβλιο-
γραφία (σ. 235-237)**

και ευρετήριο.

ISBN: 9602354054

**1. Ελληνικό δράμα (Τραγωδία) - -
Ιστορία και Κριτική.**

2. Θέατρο - - Ελλάδα.

Το βιβλίο π.χ. "Δοκιμές"^{**} του Γιώργου Σεφέρη μπορούμε να το βρούμε και στις βιβλιοκάρτες:

α) Στα κατά συγγραφέα ταξινομημένα (αλφαβητικά) δελτία. Ένα τέτοιο δελτίο έχει την ακόλουθη μορφή:

889.09^{***} ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΣΕΦ.

Δοκιμές/Γιώργος Σεφέρης.-
4η έκδ.- Αθήνα: Ίκαρος, 1981

^{**} Όπως είπαμε, η σύγχρονη τεχνολογία (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, μικροφίλμς κτλ.) όπου χρησιμοποιείται, έχει ελαττώσει κατά πολύ το χρόνο που απαιτούνταν για την ανεύρεση και την επιλογή της αναγκαίας βιβλιογραφίας.

^{***} Ταξινομικός αριθμός σύμφωνα με το σύστημα Dewey.

2τ.

1. Ελληνική λογοτεχνία – Ιστορία και κριτική

Ι. Τίτλος

Βασικό δελτίο ή δελτίο συγγραφέα

β. Στα κατά τίτλο βιβλίου ταξινομημένα (αλφαβητικά) δελτία.

**889.09 Δοκιμές
ΣΕΦ.**

**Σεφέρης, Γιώργος
Δοκιμές/Γιώργος Σεφέρης. –**

4η έκδ. - Αθήνα: Ίκαρος, 1981

**1. Ελληνική Λογοτεχνία
– Ιστορία και κριτική**

Δελτίο τίτλου

**γ. Στα κατά λήμμα ταξινομημένα
(αλφαβητικά) δελτία:**

**889.09 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ –
ΣΕΦ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ**

**Σεφέρης, Γιώργος
Δοκιμές/ Γιώργος Σεφέρης,
4η έκδ. - - Αθήνα: Ίκαρος,
1981
2τ.
Ι. Τίτλος**

Δελτίο λήμματος

 **Συγκρίνετε τα παραπάνω δελτία
μεταξύ τους, διαπιστώστε τις ομοιό-
τητες και τις διαφορές τους και πεί-
τε για το καθένα ποιες ανάγκες εξυ-
πηρετεί. Στην εργασία σας αυτή θα
σας βοηθούσε αποτελεσματικά η**

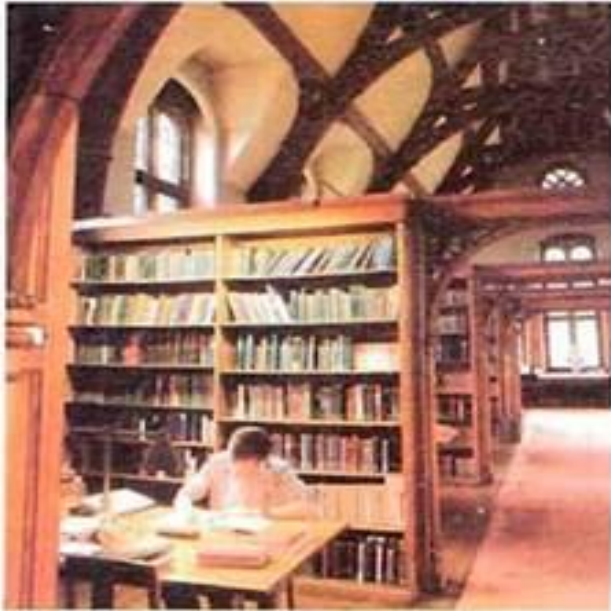
επίσκεψή σας σε μια βιβλιοθήκη, όπου με τις οδηγίες του βιβλιοθηκάριου / βιβλιοθηκονόμου θα μπορούσατε να αποκτήσετε πολύτιμες γνώσεις σχετικά με την οργάνωση μιας βιβλιοθήκης: καταλογογράφηση των βιβλίων της, χρήση των δελτίων της, χρήση του Η/Υ κτλ.

Δραστηριότητα – Επίσκεψη σε μια βιβλιοθήκη:

Ιδιαίτερα χρήσιμη θα ήταν η επίσκεψη της τάξης σε μια σύγχρονη βιβλιοθήκη, όπου οι μαθητές με τη βοήθεια και τις οδηγίες του βιβλιοθηκάριου/βιβλιοθηκονόμου θα μπο-

ρούσαν να αποκτήσουν πολύτιμες γνώσεις σχετικά με την οργάνωση μιας βιβλιοθήκης.

Γενικά, η παρουσία του υλικού της ενότητας «Ερευνητική εργασία» και η επεξεργασία των επιμέρους θεμάτων της θα είναι

πιο ουσιαστική και αποτελεσματική, αν γίνει στο χώρο μιας βιβλιοθήκης με τη συνεργασία του προσωπικού της.

Βιβλίο εισαγωγής

Καταγραφή βιβλίων:

Στις μικρές βιβλιοθήκες καλό είναι τα βιβλία να καταγράφονται στο βιβλίο εισαγωγής ή στον κατάλογο

εισαγωγής του Η/Υ κατ' αύξοντα αριθμό. Κάθε βιβλίο ή αντίτυπο ή τόμος πολύτομου έργου παίρνει ξεχωριστό αριθμό εισαγωγής.

ΔΕΙΓΜΑ

βιβλίου εισαγωγής

Ημ/νία	Αρ. εισ/γης	Συγ/φέας	Τίτλος	Τόμος

Ο πίνακας συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα

Αντίτυπο	Εκδότης	Έτος	ISBN	Παρατηρήσεις

Ο αριθμός εισαγωγής

Ο αριθμός εισαγωγής γράφεται:

1. Στο βιβλίο: Στο πίσω μέρος της σελίδας του τίτλου.

Ο αριθμός εισαγωγής χρησιμοποιείται και όταν γίνεται η καταγραφή των νέων βιβλίων στον Η/Υ της βιβλιοθήκης. Ο αριθμός αυτός, που είναι μοναδικός για κάθε βιβλίο της βιβλιοθήκης είναι το στοιχείο αναγνώρισης του βιβλίου από τον Η/Υ, όταν το βιβλίο δανείζεται.

2. Στο δελτίο τοπογραφικού καταλόγου: Δείχνει πού είναι τοποθετημένο το βιβλίο στα ράφια της βιβλιοθήκης. Ο αριθμός εισαγωγής μπαίνει στην κάτω αριστερή γωνία του δελτίου.

Ξ	Verne, Jules
VER	Οι πειραταί του Αιγαίου/Ιουλίου Βερν: Διασκευή Ν. Καζαντζάκη, Αθήναι: Αστήρ, 1979. 216 σ.: εικ.: 21 εκ.
328	Ι. Ελλάδα – Ιστορία – Αγώνας Ανεξαρτησίας, 1821-1829 – Μυθιστορήματα. Ι. Καζαντζάκης, Νίκος.
I	II. Τίτλος.

3. Στο δελτίο βιβλιοδανεισμού:
Αυτό το δελτίο αντιπροσωπεύει το βιβλίο στη διαδικασία του δανεισμού και πρέπει να έχει τον αριθμό εισαγωγής μαζί με τα κύρια στοιχεία αναγνώρισης του βιβλίου: Συγγραφέα – τίτλο.

Ο αριθμός αυτός επαναλαμβάνεται

στην "τσέπη" δανεισμού του βιβλίου.

Θεματική ταξινόμηση

Η ταξινόμηση βιβλίων δηλώνει έναν τρόπο θεματικής διάταξης των βιβλίων στα ράφια. Η ταξινόμηση συγκεντρώνει όλα τα βιβλία του ίδιου θέματος. Έτσι ο αναγνώστης μπορεί να βρει γρήγορα και εύκολα το συγκεκριμένο βιβλίο που τον ενδιαφέρει και παράλληλα κάποιο άλλο βιβλίο με το ίδιο θέμα.

Το πιο συνηθισμένο σύστημα ταξινόμησης ήταν το Δεκαδικό Σύστημα Ταξινόμησης DEWEY. Τελευταία επιχειρείται ο αυτοματισμός των βιβλιοθηκών, μεταξύ των οποίων και ορισμένων σχολικών βιβλιοθηκών, με το σύστημα ABEKT 400.

Στις μεγάλες όμως βιβλιοθήκες, π.χ. στις πανεπιστημιακές, χρησιμοποι-

ούν το σύστημα της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου.

Στο σύστημα DEWEY τα βιβλία μοιράζονται σε 10 κατηγορίες ανάλογα με το θέμα τους.

ΓΕΝΙΚΑ

**000 (εγκυκλοπαίδειες -
λεξικά)**

100 ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

200 ΘΡΗΣΚΕΙΑ

300 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

400 ΓΛΩΣΣΑ

500 ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

**600 ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ**

700 ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

800 ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

900 ΙΣΤΟΡΙΑ

Τα Μυθιστορήματα / Νουβέλες – Διηγήματα – Παραμύθια, τα ταξινομούμε στα ράφια, βάζοντας στη ράχη του βιβλίου Μ ή Δ ή Π και από κάτω

τα τρία πρώτα αρχικά του συγγραφέα. Επίσης οι βιογραφίες ταξινομούνται σύμφωνα με το επίθετο του βιογραφούμενου προσώπου, έχοντας στη ράχη το γράμμα Β και από κάτω τα τρία αρχικά του βιογραφούμενου. Ο ταξινομικός αριθμός γράφεται στη ράχη του βιβλίου.

Θα μπορούσαμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε χρωματιστές ετικέτες ανάλογα με το θέμα και να γράψουμε επάνω τον ταξινομικό αριθμό.

Κάτω από τον ταξινομικό αριθμό, βάζουμε τα τρία αρχικά γράμματα του συγγραφέα.

Ο ταξινομικός αριθμός δε μας δείχνει μόνο το θέμα του βιβλίου, αλλά βοηθάει να βρεθεί το βιβλίο στα ράφια, επειδή τα βιβλία τοποθετούνται εκεί καταρχήν σύμφωνα με τους ταξινομικούς αριθμούς και στη συνέχεια με την αλφαβητική σειρά των συγγραφέων. Ο ταξινομικός αριθμός είναι ουσιαστικά η ταυτότητα του βιβλίου στα ράφια της βιβλιοθήκης.

Σε κάθε τμήμα της βιβλιοθήκης βάζουμε ενδεικτικές πινακίδες, που μας δείχνουν τους ταξινομικούς αριθμούς των βιβλίων που υπάρχουν εκεί.

Δύο συνεχόμενες κατηγορίες σημειώνονται: π.χ. 100 – 300.

Καταλογογράφηση – δελτιοκατά- λογος

Ο δελτιοκατάλογος και ο ηλεκτρονικός κατάλογος αναφέρει και περιγράφει σύντομα τα βιβλία και κάθε άλλο υλικό που βρίσκεται στη βιβλιοθήκη. Βοηθάει να εντοπίσουμε τα βιβλία που έχει μια βιβλιοθήκη αν γνωρίζουμε:

- 1. Τα ονόματα των συγγραφέων.**
- 2. Τους τίτλους.**
- 3. Τα θέματα που καλύπτονται από τα βιβλία.**

Οι δελτιοκατάλογοι – στις βιβλιοθήκες που χρησιμοποιούνται ακόμα – βρίσκονται στα ειδικά μικρά συρτάρια των βιβλιοθηκών.

Στο εξωτερικό τους τα συρτάρια έχουν ενδείξεις για το περιεχόμενο. Στο εσωτερικό έχουμε τα δελτία που χωρίζονται σε ομάδες με δια-

χωριστικά δελτία - οδηγούς. Όλα τα δελτία του καταλόγου τακτοποιούνται αλφαβητικά από το Α ως το Ω και περιλαμβάνουν αναγραφές συγγραφέων, τίτλων και θεμάτων σε ένα ενιαίο αλφάβητο.

Για χρήση του βιβλιοθηκάριου σχηματίζεται ο τοπογραφικός κατάλογος, όπου τα δελτία ταξιθετούνται σύμφωνα με το ταξινομικό σύστημα της βιβλιοθήκης.

Οι εσωτερικοί διαχωρισμοί γίνονται επίσης αλφαβητικά π.χ.

Θέμα: ΙΣΤΟΡΙΑ

**Τα δελτία αυτού του θέματος
ταξιθετούνται αλφαβητικά**

**Κάθε βιβλίο, όπως είπαμε, μπορεί
να αντιπροσωπεύεται στον κατά-
λογο από τρία (3) δελτία: συγγρα-
φέα, τίτλου, θέματος:**

Καταγραφή του υλικού

**Στη βιβλιοθήκη λοιπόν θα αναζη-
τήσουμε και θα βρούμε το υλικό της
εργασίας μας. Εκεί θα επισημάνου-
με και θα μελετήσουμε τις πηγές
του. Δεν αρκεί όμωςμόνον αυτό, η
ανεύρεση δηλαδή του υλικού. Στη
συνέχεια επιβάλλεται να επιλέξουμε
από το υλικό που επισημάναμε ε-
κείνο που υπηρετεί αποτελεσματι-
κότερα το σκοπό μας και να το κα-
ταγράψουμε, ώστε να το αξιοποιή-
σουμε, όταν έρθει η ώρα της συγ-
γραφής.**

Στη φάση αυτή, δηλαδή στη φάση κατά την οποία αντλούμε από τη βιβλιογραφία και από το υλικό που συγκεντρώσαμε ό,τι μας χρειάζεται, θα πρέπει να εργαστούμε με τις σημειώσεις. Πρόκειται για μέθοδο δοκιμασμένη και αποδοτική. Γι' αυτό και οι συγγραφείς - ερευνητές κρατούν σημειώσεις: άλλοι κρατούν σημειώσεις σε σημειωματάρια / τετράδια και άλλοι σε δελτία, σε τεμάχια δηλαδή χαρτιού που έχουν το σχήμα και τις διαστάσεις μικρού συνήθως φακέλου αλληλογραφίας, άλλοι στους προσωπικούς τους Η/Υ (P C). Γενικά τα δελτία αποδείχτηκαν πολύ πρακτικά και εύχρηστα: ταξινομούνται, αντικαθίστανται και χρησιμοποιούνται εύκολα. Άλλωστε βοηθούν και στην τελική καταγραφή της βιβλιογραφίας, την οποία χρησιμοποιούμε, διότι, καθώς

το καθένα τους είναι ανεξάρτητο από το άλλο, έχει τη δυνατότητα της ταξινόμησης σε αλφαβητική σειρά, όπως συνηθίζεται στην κατάρτιση ενός πίνακα βιβλιογραφίας.

► Στα παρακάτω δελτία ένας ερευνητής:

α) Καταγράφει πολύ περιληπτικά το περιεχόμενο ενός βιβλίου

Αλ. Δελμούζος

Το κρυφό σκολειό (1908-1911)

Αθήνα, 1950

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος αναφέρεται στις προσπάθειες του για την ίδρυση του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Βόλου, στις αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η λειτουργία του σχολείου και στις αντιδράσεις που προ-

**κλήθηκαν και οι οποίες οδήγησαν
στο κλείσιμο του σχολείου.**

(1)

**β) Αντιγράφει αυτολεξεί μια χρή-
σιμη για την εργασία του περίοδο
λόγου ενός βιβλίου.**

Γ. Σεφέρης

Ποίηση

**Δοκιμές 2, εκδ. Φέξη,
Αθήνα, 1962, σ. 118**

**"Ο στερνός σκοπός του ποιητή
δεν είναι να περιγράφει τα πράγμα-
τα αλλά να τα δημιουργεί ονομάζο-
ντάς τα· είναι νομίζω και η πιο με-
γάλη χαρά του".**

(2)

**γ) Αποδελτιώνει τη λέξη Αδρια-
νούπολη η οποία του χρειάζεται
στην εργασία του.**

N. Πολίτης

Ανδριανούπολη

**Εκλογαί από τα τραγούδια του
ελληνικού λαού 4,
Αθήνα 1958, σ. 11**

**Τ' αηδόνια της Ανατολής και τα
πουλιά της Δύσης
κλαίγουν αργά, κλαίγουν ταχιά,
κλαίγουν το μεσημέρι
κλαίγουν την Αντριανόπολη την
πολυκρουσεμένη.**

(3)

**► Σχηματίστε κι εσείς 4-5 δελτία,
στα οποία να αποδελτιώσετε το πε-
ριεχόμενο ενός βιβλίου, μια χρήσι-
μη πληροφορία, ένα θέμα ή ό,τι άλ-
λο νομίζετε.**

Χρήσιμη πληροφορία:

**Γενικά, στα βιβλιογραφικά δελτία
ή στην ιστοσελίδα του προσωπικού**

Η/Υ καταγράφουμε αποσπάσματα των βιβλίων που χρησιμοποιήσαμε, βασικές ιδέες των συγγραφέων ή πληροφορίες σε περίληψη ή σε παράφραση, σημειώνοντας οπωσδήποτε τη σελίδα ή τις σελίδες. Εάν κατά την αντιγραφή/μεταφορά ενός αποσπάσματος διαπιστώσουμε ένα λάθος ή μια άποψη που παραξενεύει, σημειώνουμε τότε την ένδειξη «sic» (=έτσι), για να δηλώσουμε ότι έχουμε επίγνωση του σφάλματος ή της ιδιαίτερης άποψης που εκφράζεται και επομένως δεν πρόκειται για λάθος αντιγραφής.

Εκτίμηση του υλικού

Στα δελτία μας ή στο δίσκο του προσωπικού μας Η/Υ, λοιπόν, συγκεντρώνουμε σιγά σιγά το υλικό

που είναι χρήσιμο για την εργασία μας. Ένα υλικό ποικίλο: γεγονότα, παραδείγματα, στατιστικές, απόψεις αυθεντιών, μαρτυρίες κτλ., δηλαδή κάθε μορφής πληροφοριακό υλικό, από το αυστηρά επιστημονικό έως και τα προσωπικά ανέκδοτα· ποικίλο και ποικιλόμορφο υλικό. Από την ποικιλία αυτή θα επιλέξουμε βέβαια ό,τι βοηθάει περισσότερο στην ανάπτυξη και στην υποστήριξη των θέσεών μας.

Για τα παραδείγματα, λ.χ., είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε ότι είναι διευκρινιστικά. Με ένα παράδειγμα, δηλαδή, σταματούμε να αναπτύσσουμε μια άποψη/θέση και προσπαθούμε να την καταστήσουμε περισσότερο κατανοητή. Επίσης, με μια σειρά παραδειγμάτων, μια αφηρημένη αιτιολόγηση μπορεί να γίνει συγκεκριμένη και μια περι-

πλεγμένη θεωρία πιο σαφής. Γι' αυτό και το παράδειγμα πρέπει να χρησιμοποιείται στο βαθμό, που είναι αναγκαίο και με τρόπο που να μην ανακόπτει την εξέλιξη της εργασίας ή να μη δημιουργεί πλατειασμούς.

Οι διαπιστώσεις, πάλι, ή οι μαρτυρίες ατόμων καθολικά και αναμφισβήτητα αναγνωρισμένων αυθεντιών πρέπει να είναι συγκεκριμένες και όχι γενικές και αόριστες ή ρητορικά πυροτεχνήματα, όπως: "Ο αφοπλισμός είναι μια θαυμάσια ιδέα" κτλ. Ακόμη, οι γνώμες και οι απόψεις των αυθεντιών πρέπει να αναφέρονται στην περιοχή της ειδικότητάς τους και της εμπειρίας τους. Τέλος, πρέπει να προσέχουμε, ώστε τα αποσπάσματα που θα χρησιμοποιήσουμε στην εργασία μας να προέρχονται από ένα κείμε-

νο ολοκληρωμένο, γιατί υπάρχει το ενδεχόμενο μικρά αποσπάσματα να αποδίδουν εντελώς λανθασμένα την άποψη κάποιας αυθεντίας.

Προσεκτικοί και επιφυλακτικοί πρέπει να είμαστε και στη χρήση των στατιστικών στοιχείων, τα οποία σε μερικές περιπτώσεις μπορούν να οδηγήσουν πολύ εύκολα σε παραποίηση και διαστρέβλωση της αλήθειας. Αυτό μπορεί να συμβεί, επειδή δεν είμαστε πάντοτε σε θέση να κρίνουμε την αξιοπιστία των δεδομένων μιας στατιστικής έρευνας, εκτός και αν γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο τα δεδομένα της συγκεντρώθηκαν και την πορεία που ακολουθήθηκε, για να προκύψουν ορισμένα συμπεράσματα. Πρέπει, π.χ., να ξέρουμε πώς τέθηκαν οι ερωτήσεις, πώς επιλέχτηκαν όσοι ρωτήθηκαν, ποιος

συγκέντρωσε τα στατιστικά δεδομένα και για ποιο λόγο.

Και των εγκυκλοπαιδειών το υλικό πρέπει να μας προβληματίζει, αφού είναι, τουλάχιστον, κατά πέντε χρόνια, πιο παλιό από το έτος της έκδοσής τους, αν υπολογίσουμε το χρόνο που χρειάζεται για να συνταχθεί και να εκδοθεί μια εγκυκλοπαίδεια. Αυτό σε κάποιες περιπτώσεις ίσως να μην έχει και τόσο μεγάλη σημασία, σε κάποιες άλλες όμως βλάπτει την εργασία μας, όταν μάλιστα αυτή έχει ανάγκη και από το πιο πρόσφατα δημοσιευμένο υλικό. Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να ανατρέχουμε στα δημοσιεύματα ειδικών περιοδικών. Επιπλέον, μερικές πληροφορίες εντελώς πρόσφατες, που δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί, μπορούμε να τις αντλήσουμε απευθείας από τις πη-

γές τους ή με επισκέψεις σε πρόσωπα, σε οργανισμούς, σε υπηρεσίες ή με αλληλογραφία ή με συνέντευξη, με τηλεφωνική επικοινωνία κτλ. Η τεχνολογία, βέβαια, προσφέρει σήμερα την εντελώς σύγχρονη και πρόσφατη πληροφόρηση μέσω της ηλεκτρονικής "τράπεζας πληροφοριών", η οποία έχει την ευχέρεια να συγκεντρώνει πάνω σε ένα θέμα όλα τα σχετικά άρθρα.

Πάντως παραμερίζοντας τη θεωρητική συζήτηση για το αν υπάρχουν ή όχι "ακλόνητα δεδομένα" -ας μην ξεχνούμε ότι θεωρίες, όπως αυτές που αναφέρονταν στην κίνηση της γης και στη διάσπαση του ατόμου, θεωρούνταν αναμφισβήτητες επί δεκαετίες και εκατονταετίες ολόκληρες – μπορούμε να πούμε ότι για να είναι χρησιμοποιήσιμο και αξιόλογο το αποδεικτικό υλικό

πρέπει να υπάρχουν οι εξής προϋποθέσεις:

α) Να περιλαμβάνει τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα.

Η έρευνα απαιτεί να προσέχουμε τη χρονολογία του αποδεικτικού υλικού. Έτσι μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη κάποιων απόψεων, θεωριών κτλ. έως τις ημέρες μας. Για ορισμένες μάλιστα επιστήμες (Φυσική, Χημεία, Βιολογία, Κοινωνικές και Πολιτικές επιστήμες κτλ.) είναι απόλυτα αναγκαίες και οι πιο πρόσφατες πληροφορίες/απόψεις/θεωρίες – αυτές που μόνο μία τράπεζα πληροφοριών θα μπορούσε να προσφέρει. Αν η εργασία αναφέρεται στην ιστορία, τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, τις καλές τέχνες, ίσως είναι αρκετά τα πρόσφατα περιοδικά και τα σχετικά νεότερα βιβλία.

► Άσκηση:

Μελετήστε την εργασία "Ο πνευματικός άνθρωπος" και καταγράψτε τις παλαιότερες και τις σύγχρονες πληροφορίες που περιέχει.

β) Να είναι οι πηγές από τις οποίες προέρχεται το αποδεικτικό υλικό άμεσες. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι οι βιβλιογραφικές πηγές διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες. Άμεσες πηγές για τον ερευνητή είναι οι πηγές από τις οποίες αντλεί απευθείας το υλικό και τις πληροφορίες που χρειάζεται για το θέμα της εργασίας του, χωρίς την παρέμβαση ή το σχολιασμό κάποιου άλλου. Π.χ. η "Καινή Διαθήκη" ή το "Μανιφέστο" του Μαρξ είναι άμεσες πηγές για τον ερευνητή που μελετάει σχετικά θέματα.

Έμμεσες πηγές είναι για τον ερευνητή εκείνες οι πηγές από τις οποί-

ες αντλεί το υλικό του μέσα από το σχολιασμό ή την κριτική κάποιου άλλου. Μια μελέτη π.χ. που σχολιάζει, αξιολογεί ή αναφέρεται στην "Καινή Διαθήκη" ή στο "Μανιφέστο" του Μαρξ είναι μια έμμεση πηγή. Για παράδειγμα το έργο του Αλεξανδρινού Θεολόγου Ωριγένη (185-254 μ.Χ.) αποτελεί έμμεση πηγή για τις απόψεις των ειδωλολατρών φιλοσόφων του 2ου μ.Χ. αιώνα, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και ο Κέλσος.

Το πλεονέκτημα των άμεσων πηγών είναι φανερό: όταν τις χρησιμοποιούμε, έχουμε αυθεντικό υλικό, υλικό δηλαδή που έρχεται κατευθείαν σε μας, χωρίς να περνάει από το φίλτρο κανενός, όπως συμβαίνει με το δευτερογενές/έμμεσο αποδεικτικό υλικό, που περνάει από το φίλτρο εκείνου που το σχολι-

άζει, το αξιολογεί, το αναλύει κτλ. από την αρχική πηγή. Το ίδιο πλεονέκτημα έχουμε, όταν διαβάζουμε ένα κείμενο στη γλώσσα που γράφτηκε, δηλαδή στο πρωτότυπο. Γιατί ακόμη και η μετάφραση μπορεί να αλλοιώσει την πηγή. Το ιδανικότερο θα ήταν να διαβάζουμε το Φρόιντ στα γερμανικά, το Βολτέρο στα γαλλικά, τον Αριστοτέλη στα αρχαία Ελληνικά κ.ο.κ. Αυτό όμως είναι εξαιρετικά δύσκολο, ως και αδύνατο. Γι' αυτό πρέπει να προσέχουμε να χρησιμοποιούμε τις καλύτερες μεταφράσεις. Στόχος μας, λοιπόν, σε μια εργασία πρέπει να είναι πάντα η αναζήτηση του αρχικού/ άμεσου αποδεικτικού υλικού. Στην περίπτωση όμως που θα αναγκαστούμε να χρησιμοποιήσουμε δευτερογενές/έμμεσο υλικό, πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, μια

που όσοι παρουσιάζουν ή σχολιάζουν μια άμεση πηγή μπορείνα την αλλοιώνουν συνειδητά ή ασύνειδα.

γ) Το αποδεικτικό υλικό να είναι, κατά το δυνατόν, αντικειμενικό. Αξιολογώντας το αποδεικτικό υλικό, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι δεν υπάρχει σχεδόν καμιά πληροφορία που να μην έχει κάποιο στοιχείο υποκειμενικότητας. Θα ακούσετε ίσως να λένε ότι ακόμη και οι συνταγές της μαγειρικής έχουν υποκειμενικά στοιχεία. Γι' αυτό, όταν αξιολογούμε το αποδεικτικό υλικό και την επιχειρηματολογία, είναι ανάγκη να έχουμε στο νου μας την οπτική γωνία του συγγραφέα, την άποψή του και το σκοπό για τον οποίο γράφει. Αυτά είναι στοιχεία που επηρεάζουν την υποκειμενικό-

τητα του συγγραφέα στο ειδικό θέμα.

Άσκηση:

- ▶ Αναφέρετε πέντε άμεσες / αρχικές και πέντε έμμεσες / δευτερογενείς πηγές και συζητήστε τους κινδύνους που διατρέχει ο χρήστης των έμμεσων πηγών. Συμβουλευτείτε κατά πρώτο λόγο τα σχολικά σας βιβλία.**
- ▶ Προσπαθήστε να επισημάνετε στο βιβλίο της Ιστορίας της Γ' Λυκείου αποδεικτικό υλικό από πηγές το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί υποκειμενικό.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τόμος Η΄

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΑΒΑΖΩ ΚΑΙ ΓΡΑΦΩ.....7

A. Διαβάζω

1. Διαβάζω και κατανοώ.....18

**2. Διαβάζω και αναλύω ένα
κείμενο.....27**

B. Γράφω

**1. Αναλύω το θέμα που πρόκειται να
αναπτύξω 34**

**2. Οργανώνω και συνθέτω το υλικό
που συγκέντρωσα.....44**

**3. Αναπτύσσω το θέμα κατά
παράγραφο. Τρόποι ανάπτυξης
μιας παραγράφου.....50**

4. Ελέγχω το κείμενό μου.....60

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Προλογικά.....	68
Επιλογή του θέματος-Αναζήτηση του υλικού.....	70
Η βιβλιοθήκη.....	80
(Βιβλίο εισαγωγής- Θεματική ταξινόμηση- Καταλογογράφηση)....	90

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.